

Joanna Popek

O personalistach, personalizmie i systemie filozoficznym

Recenzja książki: Juan Manuel Burgos: *Personalizm*. Tłum: K. Koprowski.
Wydawnictwo Centrum Myśli Jana Pawła II. Warszawa 2010, ss. 205.

Książka Juana M. Burgosa, przedstawiciela personalizmu hiszpańskiego, założyciela i przewodniczącego Stowarzyszenia Personalistów Hiszpańskich, stanowi swoiste kompendium personalizmu i jego odmian, a także jego recepcji w poszczególnych krajach Europy.

Personalizm jest filozofią wielopłaszczyznową. Zrodził się na początku ubiegłego stulecia w wyniku dostrzeżenia potrzeby ponownego podjęcia refleksji na temat człowieka i jego wartości na tle problemów, przed jakimi stał świat na przełomie XIX i XX wieku oraz prób ich rozwiązania. Jego genezy upatrywać należy w problemach społeczno-kulturowych, na przykład w zmianach związanych z urbanizacją i rewolucją przemysłową czy w stanowiącym formę wyzysku skrajnym kapitalizmie. Na jego rozwój wpływ miały także wydarzenia historyczne, zwłaszcza doświadczenia obu wojen światowych i totalitaryzmów. Ponadto, narastający kryzys wartości oraz idee kolektywizmu marksistowskiego i liberalnego indywidualizmu, prowadziły do degradacji człowieka. Nie bez znaczenia były też systemy lub nurty filozoficzne, dominujące w XIX i na początku XX wieku (np. filozofia pozytywna, scjentyzm, heglizm, marksizm, ewolucjonizm), które – wyzbywając się transcendencji – uznawały jedynie materialistyczne odniesienia. Z kolei pozytywistyczne myślenie zamknęło świat nauki na wpływ humanistycznej myśli chrześcijańskiej. Personalizm narodził się więc jako odpowiedź na konkretne potrzeby rzeczywistości i sytuacji człowieka początku XX wieku. Stąd też w personalizmie najpierw podejmowano działania na rzecz osoby ludzkiej, a potem kształtowano pojęcia i spójną doktrynę. Personalizm nie jest zatem jedynie filozofią teoretyczną czy akademicką. Posiada silny wydźwięk praktyczny. Oddziałuje na wszystkie płaszczyzny życia – tak kulturowego,

jak społecznego i politycznego (wspomnieć tu można choćby o wpływie personalizmu na kształtowanie Deklaracji Praw Człowieka).

Prezentowana książka składa się z czterech rozdziałów (oznaczonych cyframi od II do V, gdyż wstęp oznaczono jako I): *Źródła* (s. 23-37), *Personalizm francuski* (s. 39-95), *Inne nurty personalizmu* (s. 97- 150), *Zdefiniować personalizm* (s. 151-185). Oprócz wstępu (s. 19-22), zawiera *Słowo do czytelnika polskiego* (s. 17-18). Całość poprzedzona jest *Przedmową* autorstwa Krzysztofa Guzowskiego (s. 9-15) i zakończona *Anekssem* (s. 187-202), w którym Guzowski przybliżył postaci oraz myśl filozoficzną Wincentego Granata i Czesława Bartnika.

W pierwszym rozdziale autor szczegółowo omówił przyczyny, w których upatruje źródła narodzenia się personalizmu, który powstał najpierw jako ruch na rzecz działań o charakterze społecznym oraz „[...] środek oddziaływania (intelektualnego) na rzeczywistość” (s. 23), przez co możemy mówić o „[...] filozofii, której najważniejszą cechą jest umieszczenie osoby w centrum refleksji i struktury pojęciowej” (s. 19). Poddając analizie kontekst kulturowo-historyczny, wskazał czynniki charakteryzujące Europę początku XX wieku, które, jego zdaniem, miały decydujący wpływ na pojawienie się personalizmu. Zaliczył do nich „[...] mentalność pozytywistyczną i naukową” (s. 24-25), czyli fascynację naukami przyrodniczymi oraz uznanie poznania naukowego i metody eksperymentalnej jako jedynej drogi prawdziwego poznania. Implikuje to przyznanie realnego istnienia tylko tym bytom, które pochodzą ze świata fizycznego i materialnego. Nie bez znaczenia dla takiej wizji rzeczywistości była teoria ewolucji, która – sprowadzając człowieka do produktu przypadkowych procesów ewolucyjnych – wyparła zeń całą sferę duchową. W konsekwencji doprowadziło to do utraty zaufania do religii, a następnie do jej eliminacji. Kolejnymi czynnikami warunkującymi powstanie personalizmu były wspomniane już wyżej kapitalistyczny wyzysk człowieka, marksizm oraz inne totalitaryzmy o heglowskich korzeniach (nazizm i faszyzm) (s. 31-33). Ponadto, autor wskazuje na osłabienie roli kultury chrześcijańskiej, przejawiające się głównie w braku inicjatywy ze strony środowisk chrześcijańskich lub chrześcijaństwem inspirowanych. Czytamy: „W tamtej epoce już nie chrześcijanie inicjowali główne

ruchy kulturowe czy społeczne; oni je tylko modyfikowali, zmieniali ich kierunek albo w razie konieczności je zwalczali” (s. 33).

Drugi rozdział poświęcony został wybranym personalistom i głoszonym przez nich poglądom. Począwszy od zarysowania personalizmu francuskiego, autor prezentuje postać Jacquesa Maritaina uznając go za „[...] pośrednika między tomizmem a personalizmem” (s. 45). Następnie szeroko omawia życie i twórczość Emmanuela Mouniera, jako twórcy personalizmu. Autor podkreślił, że „[...] w pismach Mouniera można znaleźć, wyłożone bezpośrednio, zasadnicze pojęcia personalizmu. Prezentacja jego doktryny jest zatem równoznaczna z zarysowaniem schematu tej filozofii” (s. 63). Dlatego dość szczegółowo omówił zarówno charakterystyczne dla Mouniera pojęcia osoby i personalizmu wspólnotowego, wskazując przy tym istotne rozróżnienie pomiędzy wspólnotą a społecznością, jak i doktrynę społeczno-polityczną francuskiego myśliciela. W dalszej kolejności zaprezentowane zostały poglądy Maurice’a Nedoncelle’a (personalizm metafizyczny) oraz Gabriela Marcela, zaliczonego przez autora do przedstawicieli personalizmu egzystencjalistycznego.

W ramach *Innych nurtów personalizmu* – rozdział trzeci – nakreślony został personalizm włoski oraz polski ze szkołą lubelską i personalizmem etycznym Karola Wojtyły. Temu ostatniemu autor poświęcił oddzielną część rozdziału (s. 110-118). Ponadto, zaznaczając że mimo, iż w krajach niemieckojęzycznych „[...] nie można raczej mówić o personalizmie mającym tak jasno określone cechy jak personalizm francuski czy polski”, to jednak istnieją tam „[...] nurty bliskie personalizmowi takie, jak fenomenologia, a zwłaszcza kierunek zwany filozofią dialogu” (s. 119). Dlatego na treść rozdziału trzeciego składają się również refleksje dotyczące Edmunda Husserla oraz filozofów dialogu: Ferdynanda Ebnera i Martina Bubera. Rozważania nad „personalizmem niemieckim” autor zakończył stosunkowo obszernym omówieniem życia i poglądów Romano Guardiniego. Przegląd poszczególnych nurtów myśli personalistycznej zamyka historia personalizmu w Hiszpanii wraz z prezentacją jego głównych przedstawicieli, a wśród nich zwłaszcza Juliana Mariasa.

W czwartym rozdziale J. M. Burgos podjął próbę zdefiniowania personalizmu, ukazując go jako nową i realistyczną filozofię. Wskazał przy tym na pewne trudności,

dotyczące określenia terminów, pojęć czy usystematyzowania sformułowań, które to trudności stanowią konsekwencję zaniedbania równoczesnego tworzenia aparatu teoretycznego dostosowanego do rozwoju personalizmu w sferze społeczno-kulturowej. Z tego względu nie wszyscy zgadzają się z postrzeganiem personalizmu w kategoriach nurtu filozoficznego w sensie ścisłym: „Na ogół autorzy, którzy odmawiają personalizmowi miana filozofii albo kierunku filozoficznego, twierdzą, że nie ma on wystarczającej wagi i spójności” (s. 151). Ponadto zarzuca się personalizmowi brak dostatecznego uporządkowania treści oraz to, że owe treści „[...] nie tworzą jednorodnego systemu i różnią się znacznie u poszczególnych autorów” (s. 152). Autor, poddając szczegółowej analizie krytykę personalizmu, podał szereg argumentów pozwalających uznać personalizm za system filozoficzny konsekwentnie odpierając tym samym podnoszone zarzuty.

Podkreślić należy, że *Personalizm* Burgosa jest pierwszą książką autora przetłumaczoną na język polski, a tym samym pierwszą publikacją hiszpańskiego filozofa na polskim rynku wydawniczym. Pozwala czytelnikowi zapoznać się z głównymi założeniami myśli personalistycznej oraz zorientować się w jego podstawowych nurtach. W ciekawy i usystematyzowany sposób prowadzi czytelnika poprzez biografie i główne idee koncepcji wybranych filozofów związanych z personalizmem, do zdefiniowania i określenia cech tego kierunku filozoficznego. Można polemizować z doбором szczegółowo zaprezentowanych w książce postaci. Można też zastanawiać się, dlaczego niektórych przedstawicieli personalizmu uznanych za wybitnych w danym kraju autor jedynie wymienił z imienia i nazwiska, nie przybliżając ich osoby nawet w kilku zdaniach. W przypadku Polski są to Czesław Bartnik i Wincenty Granat, zaliczani do polskich prekursorów personalizmu (rys biograficzny i notkę o dorobku naukowym znajdujemy w aneksie). Ich wkład w kształtowanie tej tradycji myśli filozoficznej w naszym kraju jest niewątpliwy. Dziwić też może brak choćby krótkiego omówienia głównych myśli Emmanuela Levinasa, mimo że został on zaliczony przez autora, obok zaprezentowanego bliżej Martina Bubera, do grupy wyróżniających się filozofów dialogu. Zastrzeżenia te nie mają jednak większego znaczenia dla oceny wartości merytorycznej książki. Zamiarem autora nie było bowiem dokonanie przeglądu reprezentantów myśli personalistycznej a

„[...] pokazanie genezy personalizmu [...] określenie jego istoty i naszkicowanie perspektywy rozwoju” (s. 9).

Niewątpliwie zaletą prezentowanej książki jest fakt, że napisana została przystępnym językiem. Dodatkowym jej atutem jest przejrzysty układ treści oraz ukazanie myśli filozoficznej na tle problemów społeczno-historycznych. Publikacja jest pouczająca i stanowi doskonały punkt wyjścia do dalszych badań, zarówno dla osób zainteresowanych zagadnieniami z zakresu personalizmu, jak i tych, którzy tą problematyką chcieliby się dopiero zająć.